

EL DIALECTE ROMÀNIC ILERDO-VALENTÍ I LA SEUA RELACIÓ AMB EL DIASISTEMA OCCITANO-ROMÀNIC

Artur PENELLA i RAMON

L'estudi de l'occitano-romànic en conjunt, observant el paper jugat pels substrats en el nord-occità i el gascó, ajuda a entendre l'acció del substrat en el català occidental, que pot ser el caracteritzador dels dialectes occidentals, eixe substrat pot ser també romànic, sense excloure en part l'impacte àrab.

La recerca d'eixe dialecte ens porta a la seua caracterització i a la creació del neologisme "ilerdo-valentí", així com la seua ubicació dins la Romània, relacionant-lo alhora amb l'occitano-romànic, potser, més que amb l'anomenat mossàrab hispànic.

A la península Ibèrica dominada pels musulmans es va parlar, segons zones i moments històrics, evolucions neollatines que, en alguns llocs, arribaren fins a la conquesta pels estats del Nord o pel contrari van ser substituïts, passant per fases diglòssiques o de bilingüisme. Sense anar més lluny, la situació del Nord d'Àfrica, on encara conviuen dialectes berbers amb un àrab més o menys generalitzat, és un exemple ben clarificador.

No es tracta d'aclarir ací, almenys prioritàriament, si el romànic de València arribà a connectar amb la llengua posterior a la reconquesta, sinó d'estudiar les seues semblances amb la llengua dels conqueridors o de la majoria d'ells, així com la seua separació respecte d'altres romànics hispànics, tant el dels estats cristians com els que hi havien sobreviscut en els territoris islàmics o, fins i tot, els que hi havien acabat de desaparèixer.

S'ha escrit i parlat molt de l'anomenat mossàrab. El genèric ha induït a creure que es tractava d'una llengua romànica que es parlava de la Beira portuguesa a Mallorca i d'Osca fins a Cadis. Evidentment, eixa llengua no existia, els parlars romànics d'eixes zones tenien les

seues peculiaritats: sonoritzacions d'oclusives o no, diftongacions i monoftongacions o no, assimilacions o no, etc. A bon segur, el romànic de l'Osca islàmica devia estar més relacionat amb l'alt aragonés, o el de Beira amb el gallec, que amb el parlar romànic de Còrdova, si no és que ja estava substituït.

En els múltiples treballs de Menendez Pidal, R. Lapesa, Entwistle, Tovar, etc., especialment en la cartografia aportada, es demostra les múltiples divergències del romànic de la zona islàmica. Però, centrem-nos en l'àrea valenciana en particular i en la del català occidental en general. Quines eren les característiques d'eixe romànic? Els filòlegs, i ara em referisc als de major prestigi, no arriben a posar-se d'acord. R. Lapesa, en el seu clàssic d'història de la llengua espanyola, ens cartografia quatre àrees distintes en territori valencià, sobre diftongació o no de "o" i "e" breus llatines amb iod o sense. Més variació no es pot demanar. Però, malgrat aquest cas concret, podríem sintetitzar en tres corrents les opinions sobre el romànic de València: la d'Alvaro Galmés de Fuentes, la de Manuel Sanchis Guarner i la de Leopoldo Peñarroja. La primera seria la més hispànica, no molt llunyana d'eixa koiné hispànica que parla Entwistle pròxima al lleonés i a l'aragonés de l'Extremadura (Daroca-Terol) el subratllat és meu. La diftongació de "e" i "o" breus llatines seria la seua característica més significativa.

La de Sanchis Guarner –l'oficial de la filologia universitària valenciana– coincideix en els grans trets amb Galmés –arcaïsmes especialment–, però, difereix amb ell en la no diftongació de "e" i "o" breus llatines.

Finalment, en els darrers temps n'ha aparegut una de nova, la del senyor Peñarroja, que coincideix amb Sanchis Guarner per la no diftongació de les vocals abans esmentades, però, és diferent en altres tractaments –modernitat evolutiva–. No obstant, en moltes qüestions són coincidents els tres autors, com ara, en la conservació de la "f" llatina que és un fet força evident, però també d'altres.

Amb el permís de l'autor de la primera teoria, vaig a centrar-me en la segona i tercera, darrere de les quals hi ha el gran conflicte polític del nacionalisme valencià. A més, aquestes s'oposen frontalment a Galmés en la no diftongació, que és també del valencià actual: "terra",

“nova”. En la de Galmés diftonga com el castellà, el lleonés i, en part, l'aragonés: “tierra”, “nueva”. D'haver-se produït la diftongació a València, no s'hauria tornat enrere.

Galmés diu en la seua conferència “ El mozárabe de Valencia”, del cicle “Las lenguas prevalencianas”, Universitat d'Alacant, 1987. “Pero lo triste es que un filologo avezado, M. Sanchis Guarner, no sospechoso de prejuicios anticatalanistas, se dejó caer en la aparente trampa tendida per E. Verés d'Ocon, restando fuerza a la tesis científica que él mismo pretendia defender.” O siga, dit d'una altra manera, que la no diftongació no reforçaria la tesi catalanista, ja que la reimplantació de la “e” i la “o” breus es deuria a la colonització catalana; paradoxalment, la tesi més “espanyolista” reforça la tesi catalanista de manera indirecta.

Hem observat la primera gran coincidència entre Sanchis i Peñarroja. Sols hi ha eixa? No, n'hi ha més on coincideixen tots tres. Quines són les diferències que queden? Són tan diferents?

Comencem parlant de les tesis del senyor Peñarroja. Segons ell, la llengua de la València prejaumina és la mateixa de després de la Conquesta, és a dir, pràcticament, el valencià d'ara. Com justifica açò? Reinterpretant els segments lingüístics romànics del Llibre del Repartiment o fent lectures de fonts àrabs d'on dedueix el sistema fonològic, especialment el subsistema vocàlic del romanç de la València prejaumina.

Crítiques n'hi han hagut al mètode de treball. La pregunta a aclarir hauria de ser: es pot interpretar un sistema fonològic romànic mitjançant una ortografia d'una llengua semítica? Si els dubtes són grans en la llatinització del Llibre del Repartiment, i es discuteix l'origen de l'escriptura per poder interpretar adequadament el sistema fonològic real dels topònims i antropònims, l'altre és molt més difícil encara. Però, no vaig a eixa qüestió. El seu mètode és com qualsevol altre, i em veig obligat a considerar-ho així perquè al cap i a la fi li ho han publicat en l'editorial Gredos, i filòlegs hi han a la casa...

Hi ha una oposició infranquejable entre Sanchis Guarner i Peñarroja? Vegem. Segons l'escola de Sanchis, A. Ferrando, etc., els mossarabismes són fòssils lingüístics incorporats a l'àrab andalusí o, en el nostre cas, a l'àrab d'Al-xarq. Açò avalat, a més, per l'arabista

Carme Barceló. Es tracta de lèxic i alguns trets morfològics i fonètics incorporats a la llengua àrab. Ací tenim el millor concepte del terme mossàrab: elements arabitzats, originàriament no de l'àrab. Per això, llengua mossàrab oposada a l'àrab és una contradicció. Seguint les interpretacions de Sanchis i la seua escola, es pot deduir com era grosso modo el parlar romànic d'aquella època mitjançant els mossarabismes fossilitzats dins l'àrab. Aquell romanç era diferent al de després de la Conquesta.

El senyor Peñarroja no pot estar en contra d'eixa fossilització de romanismes de l'inici de la dominació musulmana, S. VIII-IX, però per a ell la llengua, o el romanç, continua parlant-se i, sobretot, evolucionant.

Si evolucionara el sistema lingüístic que coneixem, gràcies als mossarabismes d'eixa primera època musulmana (caracterització de Sanchis Guarner), a quin sistema ens portaria? Probablement, al que postula el senyor Peñarroja. Vegem-ho en el quadre següent.

llatí vulgar pre-romanic	mossarabismes s. VIII, IX Sanchis Guarner		"mozàrabe de Valencia" S. XII Peñarroja ilerdo-valentí	
Vocalisme				exemples
e	e	=	e	terra, serra
o	o	=	o	nova, bona
e+iod	-	?>	ie(i) i	espill
o+iod	o	>	ue(i) u	poio, puig, foia
a+i	ai	>	e	Moraira, morera
au	au	>	o	Benimaurell, Morella
-o	-o	>	∅	muro, mur
-e	-e (i)	>	∅	valli-bona, vall, Montixelvo

Consonantisme			exemples	
ct.	-	?>	it	fructa, fruita
ly,c'l	ll	=	ll	oc'lu, ollo, uell, ull
-l.l-	ll	=	ll	casella, xella
l-	l-	>	ll-	locu, loc, lloc
nn	n		ny/n	canella, canya
nd	nd	>	n	Quatretonda, orondella, oronella
mb	mb	>	m	Llombai, colombaire, colomer
ptc ^{au}	ptc ^{au}	>	bdg	capra, cabra, boatella, Boadella
c ^{ei}	tx ^{ei}	>	c= /s/	Carxé, Carcer, xiquer, cinqué
tr	tr	>	dr>r	Patraix, pedra, petra, Peramola
b'r	-	?	ur	laboratori, llaurador
g ei	g	=	tg/g	geniva, tgeniva, yeniva
pl,cl,fl	pl,cl,fl	=	pl,cl,fl	plana, clau, flama
f-	f-	=	f-	fornier, forner

On és la contradicció?

Del que postula Galmés no es pot tornar al que postula Sanchis Guarnier. Del que postula Sanchis sí que es pot anar al que postula Peñarroja. La cronologia ho justifica. Però, açò no soluciona la gran qüestió que és l'enllaç del romànic de la València musulmana a la València cristiana.

La procedència del material lingüístic, toponímia, antroponímia i lèxic aïllat, és tan fòssil lingüístic l'aportat per Peñarroja com el de Sanchis Guarnier, i el de Galmés i els altres, també. La diferència són uns fòssils del segle VIII, IX, o són del XII, però, mentre no hi haja cadena parlada, aportació sintàctica, textual, solament tindrem fòssils.

Si fem vàlida la tesi de Peñarroja, el romanç de València no queda extingit els primers anys de dominació islàmica, ans al contrari, és probable que tinguera una evolució i arribara fins al segle XII. Però, encara que trobarem fòssils més evolucionats, no podríem deduir l'enllaç amb l'etapa posterior a la Conquesta. El mètode lingüístic està esgotat. Cal cercar una altra via. El mètode històric pot ajudar-nos a veure de quina forma es pot justificar documentalment eixe possible enllaç que, per molt que ho va intentar el professor Ubieto, en la pro-

posta de text que va fer, la va errar. Però, no tanquem totes les portes. Treballem en hipòtesi. Si el senyor Peñarroja em permet la paraula, la seua aportació és “aprofitable”.

Què passaria si el romànic valentí de l'època musulmana haguera travessat la data de 1238? La resposta: el valencià no seria català, i en conseqüència... etc.

Estem davant una formulació massa simple per a un tema tant complex. Reformulem amb més detall. Eixe romànic podria haver arribat -això sí, molt minoritzat- a l'època de la Reconquesta. I, donada la similitud amb els parlars catalans (occitans) i alguns altres dels conquistadors, hauria ajudat a la implantació de la llengua catalana. I, què hauria passat si el romanç de València encara hagués estat prou generalitzat i els colons catalanòfons, occitanòfons, etc no n'hagueren sigut tants? Donada la similitud, la llengua nouvinguda hauria ajudat a revisar eixe romanç de la València musulmana front a l'àrab.

La lectura simplista que es fa de l'existència del romanç de València abans de 1238 és anticatalanista, però les altres dues teories que aportem, més matisades, són, més aïna, catalanistes. La ingerència catalana és un fet, per tant, la qüestió ideològica del catalanisme no queda resolta. Però, el señor Penyarroja sí que resol, malgrat Gredos, la no “espanyolitat” (o si es prefereix, el trencament amb la genuïnitat més hispànica del “mozárabe”) del romanç de València. A Peñarroja cal agrair-li que pose fronteres al romanç. Oriola i Alpont són fites a migjorn i a ponent. Alça mapes i traça una frontera lingüística amb el “mozárabe” de Toledo o de Granada, per tant, ens forneix d'una llengua independent, ja en aquella època, dels territoris actuals de llengua castellana. Abans, com ara, no hi havia unitat lingüística ni amb la Meseta ni amb el Sud.

El que no deixa gens clar és la frontera pel Nord. Malgrat que en alguns mapes exclou la comarca de la Matarranya (on es troba el poble de Pena-roja), produïnt així un aparent estrangulament entre València i Catalunya, o fa coincidir la línia de delimitació a la Sénia, ací no hi ha ni un Alpont ni una Oriola on tallar. No diftonguen la “o” i la “e” breus llatines enllà de Vinaròs, ni tampoc, al Coll de Balaguer on comença el català oriental, ni més enllà, al pas de Salses on comença el Llenguadocià.

Pel Nord es poden exposar vaguetats dialectals, però, no isoglosses contundents. A partir del Coll de Balaguer no dic que no hi haja un grup d'elements lingüístics peculiars, però, a Tortosa i a Lleida on són les diferències en l'Edat Mitjana? Terres subjectes a l'arabització i a la islamització, porten un procés semblant al de València.

Però, tornem a la caracterització que ens fa Peñarroja, no contradictòria amb la de Sanchis Guarner. Si acceptem el principi evolutiu, almenys en teoria, –estem treballant en hipòtesi– tindríem una llengua o dialecte romànic, resultat de l'evolució del llatí de la Valentia romana amb uns trets arcaïtzants als segles VIII i IX, i, amb una hipotètica evolució, almenys fins al segle XII que aconseguí, o no, enllaçar en 1238. A eixa “llengua” li diuen mossàrab, mossàrab de València, però crec que, per evitar confusions, caldria dir-li “valentí”, distint a Valencià. Això seria més conseqüent amb la derivació de valentinus, i, concordant alhora amb el morfema dels gentilicis àrabs, andalusí, magribí, etc., formes híbrides del llatí ‘inus’ i el sufix ‘i’ de l'àrab, vius en molts pobles valencians: albaidí, alacantí, picassentí, catarroquí. També tortosí. Mentre valencià amb sufix i-à (n) detecta un altre tipus de formació a partir de València.

Aclarida la proposta del neologisme, eixa llengua, segons Peñarroja, ben delimitada pel Sud i l'Oest, però, que jo no veig frontera pel Nord, és sensiblement la mateixa a Tortosa i Lleida, encara que hi han opinions prestigioses, com ara, la del senyor Coromines que diu que la llengua de la Lleida musulmana és sensiblement idèntica a la dels conqueridors cristians. En la de Tortosa hi havia certs trets aberrants. No obstant, caldria haver-li preguntat al senyor Coromines quins conqueridors de Lleida, els barcelonins o els urgellesos? Perquè si hi ha un català occidental avui que unifica Tortosa i Lleida es deu al substrat o als urgellesos, o a totes dues coses, però no als conqueridors barcelonins. Acceptant en el plantejament l'anomenada bicefàlia del català –oriental/occidental– de què ens parla el prestigiós filòleg Badia i Margarit, aquest senyor no té cap de problema a acceptar el paper del substrat romànic de la Catalunya Nova però no de València. De moment, anem a justificar-ho amb els 90 anys que hi han entre les conquestes de Tortosa, 1148, i València, 1238.

D'Oriola fins a les fronteres dels comtats d'Urgell, Pallars i Ribagorça hi ha un romanç bastant unitari subjecte a la dominació/substitució per l'àrab; i, com no ocupa solament terres valencianes, cal refer el neologisme "valentí" i anomenar-lo "ilerdo-valentí". Recordem allò d'indoeuropeu.

Com justificar eixe dialecte romànic? Doncs, pel substrat, de la mateixa manera que el substrat gàl·lic justifica moltes de les característiques dels actuals dialectes nordoccitans, i el substrat bascònic, del gascó. Quin és el substrat de l'ilerdo-valentí? Ibèric. Però, els ibers ocupaven més zones. Sí, però, hi havien agrupaments tribals.

La Ibèria més estricta estava formada pels contestans, al Sud del Xúquer; els edetans, al nord del mateix riu; els ilerdetes, del Pla d'Urgell i de les Lliteres; i, els ilercavons, de Tortosa fins al Millars o serra d'Espadà. Com es pot observar, l'ètim ènic és el mateix en els dos darrers. Per una altra banda, un poble menor iber, mal conegut, els sedetans, sembla que ocuparen terres del Baix Aragó i que alguns historiadors els fan edetans, i justifiquen l'arribada d'aquests fins l'Ebre, envoltant així els ilercavons per l'oest. Estaríem davant d'un altre tema lingüístic a tractar: la llengua del Baix Aragó, o, per dir-ho amb paraules d'Antoni Ferrando, "turolesc nordoriental", el qual, probablement, caldria que l'incorporàrem a l'ilerdo-valentí. Eixe aragonés de pre conquesta cristiana estaria oposat a l'aragonés de l'Extremadura (Daroca-Terol) de substrat cèltic o celtibèric.

Una altra Ibèria no tan 'pura' era el conjunt que anava des del Coll de Balaguer, on comença el domini dels cosetans, fins la Cerdanya (Ceretans) i el Rosselló (Sordons), segurament, hi hauríem d'afegir els elisides del Llenguadoc –sempre oblidats per la historiografia espanyola–. Aquests ibers precatalanorientals-llenguadocians, resultant de complexes aculturacions, farien actuar altres substrats operatius lleugerament distints.

De tots els estudiosos de la geopaleolingüística és conegut que les terres de la Ribagorça, els Pallars i l'Alt Urgell amb Andorra, era terra bascoide, el centre de romanització fou la ciutat més pròxima, o siga, Ilerda/ Lleida. La romanització d'eixes terres degué tindre les següents fases: a) La de l'època romano-visigòtica que actuà sobretot a les terres més meridionals. b) La fugida de Cristians –de parla romà-

nica– després de la invasió musulmana a les terres de refugi com la Vall de Boí, Andorra, la Vall d'Àneu, etc., assumpte tractat amplament per la historiografia catalana: Abadal, Vilar.

c) La conquesta occitana de la Ribagorça i els Pallars, duta a terme des de Tolosa; i la conquesta i incorporació a la marca de Gòtia de l'Alt Urgell. d) La romanicització, més que romanització, via eclesiàstica dels euscalduns residuals del bisbat d'Urgell –Pallars i Urgell– i del bisbat de Roda, continuador del bisbe de la Lleida ocupada, al comtat de Ribagorça. Tot açò configura una llengua amb peculiaritats segons territoris, urgellés, pallarés, diversos ribagorçans..., però, amb trets fonètics i lèxics del català occidental (Lleida) deixant a part les peculiaritats del lèxic pirinenc afí a l'alt aragonés i al gascó. Eixos parlars dels tres comtats, per les evidents raons de veïnatge amb el món occità, integraren de manera harmònica els seus subdialectes en el dia-sistema occitano-romànic. D'eixa manera, estem davant d'un hipotètic dialecte romànic ilerdo-valentí, d'Oriola a Andorra, que podria ser el configurador de l'anomenat català occidental, segons la filologia moderna, encara que d'altres el puguen anomenar valencià, català occidental, aragonés oriental... Continguts de base geopolítica.

Una segona part d'aquesta exposició de teories sobre l'ilerdo-valentí és la seua relació en un conjunt més ample, o siga, l'agrupament dins la Romània. Fins ara, tots estaven d'acord a agrupar els parlars romànics andalusins en el terme "mossàrab", per tant, dins l'ibero-romànic o hispano-romànic. La filologia catalana no posava cap objecció, ja que era una llengua distinta al català. Caldria haver-li preguntat al senyor Coromines si el "mossàrab" de Lleida, pràcticament idèntic al català dels conqueridors, l'agrupàvem com a hispano-romànic o en un altre conjunt.

Com es dedueix d'aquests raonaments argumentals, no solament el "mossàrab" de Lleida sinó tot el conjunt ilerdo-valentí, basant-nos en les caracteritzacions de Peñarroja, és similar, pràcticament igual, al català, *malgré lui*. Almenys, al català d'Urgell, Pallars i Ribagorça. I, amb alguns trets menors, al català del comtat de Barcelona. I distint a les variants romàniques de Ponent, diftongadores elles.

Tot açò ens porta a fer un primer agrupament amb el català oriental, tots dos, ilerdo-valentí/català occidental i català oriental no

són un fet aïllat a la Romània, i més en eixes èpoques de l'alta edat mitjana. Tot això ens porta a la seua integració dins del diasistema occitano-romànic, idea que s'oposa a les tradicionals tesis de l'hispano-romànic o ibero-romànic, encara que aquesta darrera terminologia es presta a confusió per ser ibèric el substrat operatiu de l'ilerdo-valentí. Però, un cas semblant és el del nordocità, de substrat operatiu gàl·lic, però que s'oposa, com a occitano-romànic, al gal·lo-romànic.

Estem en la de sempre. Maganxes de paraules, significants no adients als significats, imposició de les filologies oficialistes front als neologismes clarificadors...

Anem ara a la qüestió del diasistema occitano-romànic com a conjunt lingüístic. Ens cal fer un poc de geografia i d'història. Front al marc peninsular, tenim l'arc del Mediterrani amb una unitat geogràfica més definidora. Tenim una colonització/aculturació grega: Nikea, Massilia, Agtha, Emporion, Hemeroskopeion, una relativa unitat ibèrica, almenys amb el Llenguadoc, una colonització romana amb trets diferents, distints dels de la Bètica aristocratitzant amb un eix Hispalis-Emerita, nucli de la romanització del vessant atlàntic de la península a través de la Via de la Plata. Front a ella, l'eix Tarraco-Narbo molt pròximes, unides per la Via Augusta, amb una romanització més popular i més d'acord amb l'evolució de l'Imperi, és el veritable nucli de romanització, seguint els eixos del Roine per Vienne cap al nord de la Gàl·lia, de la Garona per Tolosa cap a Aquitània, de l'Ebre per Caesaraugusta fins la terra dels bascons. I pel Sud, seguint la Via Augusta, cap a Cartago Nova a través de Valentia. Eixe eix és el trampolí de la romanització de la major part d'Occident, sense oblidar que són les primeres conquestes fora d'Itàlia després de les guerres púniques amb donacions a veterans, en aquell moment fonamentalment itàlics indoeuropeus més que llatins que n'eren ben pocs, produint així una altra mena de substrat. Posteriorment a la caiguda de l'imperi romà continua la unitat de la Septimània-Llenguadoc a la resta del regne visigot, després de l'abandonament del regne de Tolosa a mans dels francs. Hi hagué grans migracions com a conseqüència de la invasió musulmana des del Sud (Valentia, etc) cap al Pririneu, la marca de Gòtia: Septimània i la Catalunya nordoriental. I no cal assenyalar-ne més, de relacions, perquè se n'ixen de la cronologia d'aquesta època

de formació. Arguments històrics que avalen unes relacions humanes configuradores d'espais lingüístics a la caiguda de l'imperi romà.

Passem ara als arguments estrictament lingüístics. Observem el quadre següent.

llatí vulgar	mossarabismes S. VIII, IX Sanchis G.		ilerdo-valentí S. XII	català S.XII		occità classic S.XII-XIII Llenguadocia	
Vocalisme						exemples	
e	e		e	e		e	terra
o	o		o	o		o	bona
e+i	?	>	ie(i)	i<ie	<	ie(i)	espill, espielh
o+i	o	>	ue(i)>u	u<ue	<	ue	fulla, fuelha
a+i	ai	>	e	e	<	ie	forner, fornier
au	au	>	o	o	<	au	aur, or
-o	-o	>	∅	∅		∅	muro, mur
-e	-e (i)	>	∅	∅		∅	Vallibona, vall, val
Consonantisme						exemples	
ct	?	>	it	t</it		it	fruita,estret,feit
ly, c'l	ll		ll	ll		lh=ll	ull,uelh, fill/lh
-l.l-	-ll-		-ll	-ll	<	-l	castell, castèl
l-	l-	>	ll-	ll-	<	l-	lloc, loc
nn	n		ny/n	ny		n	cabanya,cabana
nd	nd	>	n	n	<	nd	anar, andar
mb	mb	>	m	m	<	mb	colomer, colombar
p,t,c, ^{au}	p,t,c, ^{au}		b,d,g, ^{au}	b,d,g, ^{au}		b,d,g, ^{au}	capra, cabra
c, ^{ei}	tx, ^{ei}	>	c= /s/	c= /s/		c= /s/	montixelvo, cervol
tr	tr	>	dr/>r	r	<	ir	petra, pedra, pera, peira
b'r	?	>	ur	ur		ur	lliure, liure
g, ^{ei}	g	>	g	g		g	gent, homenatge
pl.cl.fl	pl,cl,fl		pl,cl,fl	pl,cl,fl		pl,cl,fl	plana, clau, flama
f-	f-		f	f		f	formiga
(ci)				∅	<	/-z-/	raïm, razim
(ti)				-u/tz	<	-tz	palau, palatz, voleu, voletz

Notem que hi ha un bon grapat de coincidències entre les formes arcaïtzants dels mossarabismes caracteritzats per Sanchis Guarner i les formes de l'occità clàssic, però, el més soprenent és que en l'evolució cap a l'ilerdo-valentí coincideix amb el català oriental que es pot considerar com una evolució del llenguadocià. Dit altrament, les diferències del nordoccità i el gascó són constituents degudes, bàsicament, al substrat, o siga, des de l'origen de l'occità, el català sembla ser una evolució tardana del llenguadocià convergent amb l'ilerdo-valentí.

En conclusió:

- 1) Cal estudiar el conjunt occitano-romànic per a fer dialectologia, i observar el paper operatiu dels substrats.
- 2) Cal revisar la terminologia que ens porta per camins no adients i crear-ne una (neologismes) per a les nostres necessitats.
- 3) El “mossàrab” de València més hispànic, caracteritzat per Gálmez, paradoxalment és el que més pot servir al catalanisme d’implantació.
- 4) El “mossàrab” de València arcaitzant, caracteritzat per Sanchis Guarnier, és intermedi entre les altres teories citades.
- 5) Els “mossàrabs” de Sanchis i Peñarroja no són contradictoris, s’expliquen per simple evolució.
- 6) L’argument de Peñarroja individualitza la llengua front a les zones de Ponent i del Sud.
- 7) Eixos arguments diferenciadors de Peñarroja no els veig cap al Nord, on es dedueix una continuïtat lingüística ilerdo-valentina.
- 8) Moltes de les peculiaritats valencianes davant els barcelonismes poden ser degudes, no al difícil enllaç de 1238, sinó a l’enllaç més factible de l’ilerdo-valentí, el 1148-49 a Lleida i Tortosa.
- 9) Cas que el valentí ja s’haguera parlat abans de la Reconquesta, donada la similitud que tenia amb la llengua dels repobladors, és lògic pensar que hagué de facilitar-ne la introducció, i també, que la nova llengua revifaria l’esmoreït valentí.
Clar que, si s’accepta l’enllaç del valentí amb la llengua dels repobladors del 1238, continuem immersos en el problema polític del catalanisme. O, per què no pensar que podem passar de les hipòtesis plantejades a la demostració científica? En tal cas, solucionada la qüestió científicament, és clar que es podria arribar a la solució política fàcilment.
- 10) El problema lingüístico-polític català-valencià perd virulència en ser tractat en un marc superior: els grans conjunts dialectals del diasistema occitano-romànic.
La porta de la recerca queda, doncs, oberta.